

Марина КАФТАН, Ірина КОСТЮК

**УКРАЇНА і СВІТ:
вступ до історії та громадянської освіти**

**Методичні матеріали
для 5 класів
закладів загальної середньої освіти**

Уроки 1–3

Київ • Світич • 2022

Шановний вчителю! Шановна вчителько!

Пропонуємо вам авторські методичні рекомендації щодо викладання інтегрованого курсу “Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти” у 5 класі за підручником Кафтан М. В., Козорог О. Г., Костюк І. А., Мудрого М. М., Цеунова І. А.

Для кращого розуміння цілей та задач громадянської та історичної освіти в Україні наполегливо радимо вам ознайомитися з двома документами: [Державним стандартом базової середньої освіти](#) та [модельною навчальною програмою](#) (авт. Кафтан М. В., Козорог О. Г., Костюк І. А., Мудрий М. М., Селіваненко В. В.), за якою створено підручник. Також пропонуємо [зразок навчальної програми](#), яка поєднана з календарно-тематичним планом і допоможе вам побудувати освітній процес у вашому закладі освіти / класі.

Методичні матеріали орієнтовані на досягнення очікуваних результатів навчання, що визначені в цих документах. Зверніть особливу увагу на результати навчання, указані в програмі як наскрізні (вони перелічені у вступній записці). Досягнення цих результатів відбувається внаслідок систематичної роботи на всіх уроках, а подекуди — завдяки організації позакласної роботи в школі.

Методичні матеріали до кожного уроку містять перелік очікуваних результатів навчання, опис особливостей уроку, інформаційну довідку та детально розписаний хід уроку з орієнтовним хронометражем. Учитель може самостійно планувати та здійснювати види навчальної діяльності, не спираючись на рекомендації авторів. Завдання, запропоновані в підручнику та методичних рекомендаціях, мають варіативний характер, і вчитель може обирати найзручніший для себе сценарій проведення уроку, а також адаптувати матеріали під власні потреби.

Однак головним завданням учителя залишається формування ключових та предметних компетентностей, які прописані в модельній навчальній програмі до кожної теми.

Бажаємо вам успіху у вашій нелегкій, але надзвичайно важливій праці!

З повагою, автори

Урок 1

Вступ. Повторення та актуалізація знань із початкової школи

► Що я знаю про себе, Україну і світ?

Обґрунтування та особливості уроку

Цим уроком розпочинається дворічний інтегрований курс “Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти”. На початок 5 класу учні вже мають чотирирічний досвід навчання в Новій українській школі. У молодших класах вони вивчали курс “Я досліджую світ”, який зокрема передбачав досягнення результатів навчання у громадянській та історичній освітній галузі, як це визначено Державним стандартом початкової освіти.

Для того, щоб учитель краще розумів обізнаність п’ятикласників у темах, дотичних до історії та громадянської освіти, та рівень знань, на які можна спиратися при реалізації програми «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти», варто дізнатися, за якою типовою освітньою програмою та за якими підручниками вчилися учні в початковій школі.

Набір знань і навичок учнів може істотно відрізнятись, утім є базові спільні риси. Зокрема, випускники початкової школи НУШ звикли до роботи в групах, базового аналізу інформації, мають навички висловлювати припущення, аргументувати свою думку тощо. На це варто спиратися у роботі з такими дітьми.

Під час першого уроку варто познайомитися з учнями та в ігровій формі з’ясувати їхній рівень знань та очікування від вивчення нового курсу. Бажано сформувати в них позитивне ставлення до вивчення історії та громадянської освіти і заохотити до вільного висловлювання власних міркувань.

Пропонований зміст	<p>Що я знаю про себе, Україну і світ.</p> <p>Повторення основних громадянсько-історичних положень курсу «Я досліджую світ».</p>
Очікувані результати навчання	<ul style="list-style-type: none"> ● обґрунтовує унікальність та неповторність кожної людини; ● детально описує та характеризує в цілому себе та інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо); ● розповідає про звичаї в різних спільнотах: уподобання в їжі, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо. ● добирає інформацію за заданими критеріями; ● виокремлює основне і другорядне в тексті; ● пояснює і доцільно застосовує терміни, поняття, які вжито в запропонованих джерелах; ● формулює запитання різного типу до тексту / медіатексту, візуальних джерел;

	<ul style="list-style-type: none"> бере до уваги й зважає у власній поведінці на інтереси класної та інших спільнот, до яких належить.
Пропоновані види навчальної діяльності	<p>Коментоване читання тексту, перегляд й обговорення відео за результатами курсу «Я досліджую світ» (за наявності). 5–7 хв</p> <p>Самопредставлення учнів у групі (з наголосом на інтересах, світогляді, уподобаннях).</p> <p>Створення за допомогою вчителя малюнка — асоціативного куща з поняттями, вивченими в курсі «Я досліджую світ».</p>
Змістова лінія, що реалізується в ході вивчення теми	Людина і суспільство

ХІД УРОКУ

Крок 1. Знайомство

Познайомтеся з учнями, запишіть на дошці ваше ім'я і по-батькові та назву курсу, який ви викладатимете. Кількома реченнями опишіть, чим ви займатиметесь упродовж навчального року, які теми будуть у першому півріччі та протягом першого місяця навчання. Повідомте, чому ви любите навчати і вчитися разом із дітьми.

Крок 2. Визначення емоційного клімату в класі та очікувань учнів

На цьому етапі уроку ви зможете оцінити впевненість учнів у собі, своїй спроможності до навчання, побачити сильні й слабкі сторони та групову динаміку в класі, сформулювати позитивне ставлення до вивчення курсу та виявити очікування / побоювання учнів.

Варіант 1. Вправа “Корабель очікувань”

Головне завдання цієї вправи — познайомитися та створити атмосферу довіри й доброзичливості.

1. Самопредставлення учнів

Намалюйте на дошці або великому аркуші паперу (формату А1) контури вітрильника (варто підготувати цей малюнок заздалегідь). Це має бути велике умовне зображення.

Поясніть учням, що на цьому кораблі ви вирушаєте назустріч новим пригодам. Щоби подолати велику відстань і витримати шторми,

хвилі та вітри, судно повинно мати міцний корпус. Цей корпус складається із якостей усіх учнів класу.

Роздайте учням кольорові папірці з липкою основою (post-it). Якщо їх немає, можна використовувати звичайні аркуші розміром приблизно 10x10 см і скотч. Виконувати вправу також можна онлайн за допомогою застосунку Google Jamboard.

Кожен учень має написати на аркуші своє ім'я та продовжити 1-2 речення на ваш вибір. Наприклад, "моє улюблене заняття", "моє хобі", "моя найсильніша риса характеру", "найкраще в мене виходить" тощо. Учитель також виконує це завдання. Усі аркуші клеїмо на корпус корабля. Поки учні клеять, учитель озвучує написане (доброзичливо, без критики).

2. Визначення очікувань

За тим же принципом учні відповідають на запитання "чого я очікую від вивчення курсу", "чого би я хотів(ла) навчитися на уроках із цього курсу" тощо. Готові відповіді клеїмо так, щоби вийшли "вітрила".

Обговоріть із учнями, куди зможе прямувати корабель із такими вітрилами та корпусом. Можливо, йому чогось не вистачає або щось заважатиме. Разом внесіть корективи (додайте папірці з ідеями).

Варіант 2. Робота з підручником

Запропонуйте учням відповісти на запитання 1-2 на с. 4 підручника.

Крок 3. Актуалізація знань, отриманих у молодшій школі

Варіант 1. Створення хмари слів

Створіть хмару слів із базовими поняттями «історія» і «права людини» (завдання 3, с. 4 підручника). Завдання можна виконати в малих групах на платформі Mentimeter чи на папері. Запропонуйте учням за допомогою складених наборів слів сформулювати повноцінні визначення поданим поняттям. Проведіть коротку рефлексію (завдання 5, с. 4 підручника).

Варіант 2. Гра "Я знаю!"

Об'єднайте учнів у кілька груп. Кожній групі роздайте набір карток із поняттями (Додаток 1). Дайте кілька хвилин на розгляд карток. Кожен з учасників вибирає ту картку, поняття з якої пам'ятає / знає і може пояснити та, за потреби, записує своє визначення у зошит. Попросіть озвучити пояснення, називаючи те чи інше поняття та опитуючи тих учнів, які його обрали. Проведіть коротку рефлексію (завдання 5, с. 4 підручника).

Варіант 3. Гра з поняттями “Аліас”.

Суть цієї гри полягає в тому, що за обмежений час (зазвичай 30 секунд) один учасник пояснює, а інший — вгадує слово, вказане на картці. Для гри знадобляться картки й пісочний годинник або таймер.

1. Роздайте учням картки з поняттями.
2. Запропонуйте комусь із учнів пояснити слово на своїй картці, не називаючи його та однокореневих слів до нього. Однокласники мають вгадати поняття.
3. Вгадані слова записуйте на дошці.

Варіант 4. Робота з підручником

Для з'ясування здатності учнів до осмисленого читання запропонуйте їм прочитати текст першого параграфа підручника (с. 4-6). Зафіксуйте тривалість, за яку різні учні впоралися із завданням (*це може бути зафіксовано у щоденнику спостережень для відслідковування поступу в цій навичці протягом навчання у першому і другому семестрі*). Нагадуємо, що читання з розумінням є одним із наскрізних вмій, рівень опанування яким має бути зазначено у свідоцтві досягнень.

На це завдання може піти від 5 до 8 хвилин навчального часу. Якщо частина учнів не встигла дочитати текст до кінця, заспокоюйте їх та запропонуйте продовжити читання вдома.

Завдання 7 на с. 6 підручника може бути запропоновано для виконання в класі шляхом вибіркового фронтального опитування або як домашнє завдання.

Крок 4. Завершення уроку

На завершення уроку похваліть учнів за те, що вони чимало дізналися й багато чого пам'ятають із молодшої школи та висловіть упевненість, що вони й надалі будуть сумлінно вчитися й докладати зусиль задля пізнання світу і його історії.

Обговоріть підсумкові запитання 1-2 наприкінці параграфа (с. 6 підручника).

Запропонуйте учням виконати письмово завдання 3 на с. 6 підручника. Воно містить рефлексивні запитання та оцінку емоційного стану учнів наприкінці уроку. Учні можуть повністю виконати завдання на уроці або продовжити вдома.

Додаток 1

Орієнтовний список понять для гри:

стрічка часу	волонтерство
науково-технічний прогрес	самоврядування
історичний період	гідність
Русь	права людини
козацька доба	унікальність людини
гетьман	легенда карти
голодомор	історичне джерело
незалежність країни	культурна спадщина
Революція гідності	алгоритм
адміністративний поділ	проект
конституція	

Урок 2

Хто такі «Я» та «інші». У чому ми різні.

- ▶ Хто «Я». Чим я подібний(-а) до інших та чим відрізняюся?

Обґрунтування та особливості уроку

Цей урок є першим змістовним уроком після вступного і розпочинає вивчення теми «“Я” та “інші”». Що таке спільнота і приналежність до неї». Отже важливо насамперед актуалізувати наявні в учнів знання щодо визначення власної ідентичності, усвідомлення себе в суспільстві і світі зокрема.

Освітнє завдання уроку — показати багатовимірний характер сутності людини, місця індивіда в суспільстві та вплив суспільства на формування особистості. Найскладнішим поняттям є «ідентичність». З одного боку, воно широко вживається у різних контекстах, а з іншого — доволі складне, багатовимірне і непросте для розуміння дітьми 10–11-річного віку.

У початковій школі учні чули, використовували та обговорювали поняття «унікальність людини», «гідність», тому повторення цих понять може здаватися непотрібним. Однак запропонований урок сприятиме поглибленню розуміння учнями як витоків своєї індивідуальності, так і розуміння пов'язаності себе зі світом. Поняття «ідентичність» є базовим у громадянській освіті й учні будуть опановувати його не лише протягом 5 класу, але й далі, у старшій школі. Матеріали уроку покликані не лише ознайомити учнів та учениць з соціокультурними практиками різних спільнот, але й сформулювати розуміння важливості вивчення досвіду попередніх поколінь шляхом обговорення чинників, які впливають на формування особистості та розуміння ролі людини у суспільстві, співвіднесення себе з різними локальними, регіональними, національно-культурними спільнотами.

На уроці важливо наголосити, що кожна людина є унікальною та неповторною і в цьому є її цінність, а багатоманітне та багатокультурне суспільство є потужним ресурсом країни.

<p>Пропонований зміст</p>	<p>Хто такі «Я» та «інші». У чому ми різні.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Хто «Я». Чим я подібний(-а) до інших та чим відрізняюся. ● Який зв'язок існує між мною та спільнотами, що проживали на теренах України раніше. ● Що пов'язує мене зі світом.
<p>Очікувані результати навчання</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● розрізняє та ідентифікує локальні, регіональні, національно-культурні спільноти, співвідносить себе з ними; ● детально описує та характеризує в цілому себе та інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо); ● описує соціокультурні практики різних спільнот, до яких належить, порівнює їх з іншими (вподобання у їжі, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо); ● обґрунтовує унікальність та неповторність кожної людини.
<p>Пропоновані види навчальної діяльності</p>	<p>Читання і обговорення тексту / перегляд медіапродуктів про людські спільноти рідного краю, України і світу в минулому і тепер.</p> <p>Створення асоціативної схеми зв'язків свого «Я» із певними спільнотами.</p>
<p>Змістова лінія, що реалізується у ході вивчення теми</p>	<p>Людина і суспільство. Людина і світ уявлень та ідей.</p>

Інформаційна довідка

Для українського суспільства через певні історичні обставини важливими протягом останніх десятиліть були розмови і потреба визначитися з етнічною ідентичністю.

У сучасному світі одновимірна етнічна ідентичність є нечастим явищем, як правило — людина має у своєму родоводі представників кількох етносів, які мешкали на території України у різні часи. Етнічна ідентичність в античні часи була пов'язана перш за все з територією проживання та мовою, якою користувалися у побуті. У певний період історії релігійна ідентичність була найважливішою та домінувала серед інших.

Національна або громадянська ідентичність — не надто давнє уявлення про себе і самовизначення — це продукт модерного часу, коли замість монархій та їх підданих поставали сучасні держави з представницькою демократією.

Друга половина XX і перші десятиліття XXI ст. стали часом, коли у суспільстві активно обговорюється гендерна ідентичність, сексуальна і культурна. Розуміння того, що людина, яка походить від батьків із різними мовами, культурами та релігійною належністю, як, наприклад, канадський філософ Чарльз Тейлор, має множинні ідентичності і може надавати перевагу у різні періоди свого життя та у різних обставинах різним вимірам своєї індивідуальності — дуже важлива світоглядна складова свідомості самого вчителя.

Багато вчених звертаються до сучасного розуміння поняття ідентичність. Окрім згаданого Чарльза Тейлора, який пов'язав самоусвідомлення з моральними якостями, помістив у центр самосприйняття гуманність, свободу та її цінність, відомою завдяки сучасним перекладам є робота Френсіса Фукуями «Ідентичність». У підзаголовку Ф. Фукуяма вживає поняття «Потреба в гідності й політика скривдженості». Отже, сучасні суперечки, пошуки та обговорення ідентичності є все складнішими і пов'язують ідентичність із політичними поглядами, минулим власного народу / країни, розумінням справедливості та гідності.

Безперечно, вчитель працюватиме з п'ятикласниками над полегшеним варіантом поняття, але слід пам'ятати, що не варто зводити поняття самості для молодших підлітків лише до етнічного аспекту, а спонукати дітей здобувати, утверджувати перш за все громадянську і культурну складові ідентичності та готувати їх до множинності ідентичностей у сучасному світі та до того, що вона може змінюватися. Очевидно, що ідентичність нерозривно пов'язана з індивідуальністю людини. Несхожість, неповторність та відокремлення свого «я» від інших — основа самосприйняття, ідентичності.

ХІД УРОКУ

Крок 1. Актуалізація опорних знань

Розпочніть урок з розмови про самоусвідомлення і самовизначення учнів (завдання 1, с. 7 підручника). Після цього проведіть бесіду за малюнком про багатокультурність (завдання 2, с. 8 підручника).

Попросіть учнів записати відповіді на такі запитання, а потім вибірково у фронтальній бесіді їх озвучити.

- Що нового ти дізнався / дізналася про себе? Що було легко і що складно визначити?
- Що тобі вдалося дізнатися про інших? Що було особливо цікавим?
- Які характеристики для тебе найзначущіші? Які є постійними, а які можуть змінюватися? Чому?
- Чи цікаво було б жити у світі, де б усі мали лише спільні риси, смаки і не мали відмінностей? Чому?
- У тексті ти прочитав / прочитала про такий термін, як "ідентичність". Поясни, як ти його розумієш.

Цю вправу можна провести і методом «мозковий штурм». Під час виконання цього кроку варто не заглиблюватися в обговорення, а фіксувати на дошці чи аркуші паперу відповіді.

Крок 2. Вивчення нового матеріалу

1. Організуйте роботу з матеріалом пункту 2 «Як пов'язані ідентичність та культура». Зверніть увагу на те, що текст може бути непростим для розуміння — отже, варто допомагати учням розуміти, що саме є ключовими словами / словосполученнями у тексті. Можна організувати послідовне читання абзаців із фронтальним обговоренням.

2. Робота над завданням 4 на с. 10 підручника може бути організована як спілкування в парах. Запропонуйте порівняти малюнок 1 «Багатокультурність» та малюнок 2 «Спільне "культурне поле" України».

Зверніть увагу на визначення ідентичності та культури у підручнику. Не вимагайте, аби діти знали його напам'ять. Розберіть усі слова, які використовуються для пояснення понять.

Ідентичність — це самоусвідомлення та самовизначення, які з'являються у будь-якої людини під впливом родини, найближчого оточення, мови, місця проживання, суспільних правил і моральних настанов.

Поясніть учням, що на те, якими ми є зараз, впливало багато людей, подій, інших чинників — так формувалась наша культура.

Культура — це стиль / спосіб життя групи людей, який включає в себе переконання, поведінку, цінності й символи, що є загальноприйнятими для членів цієї групи. Їх зазвичай приймають і передають з покоління в покоління через взаємодію, спілкування, традиції та ритуали.

Покажіть учня сюжет 2016 року, де виконується Державний Гімн України мовами 14 національностей <https://www.youtube.com/watch?v=XZCNhJuJUY8> (11 хв.)

Поставте школярам запитання:

- Чому обрано виконання гімну України різними мовами?
- З якою метою був організований флешмоб?
- Про що свідчить така акція?

Під час обговорення спонукайте учнів вживати поняття «культурна, національна різноманітність», «Різні народи — громадяни України» тощо.

На основі здобутих знань попросіть учнів зробити висновки про вплив різних спільнот на сучасне життя, культуру українців.

Запропонуйте для полегшення розуміння абстрактного змісту понять виконання підсумкового завдання 5 (с. 11 підручника) щодо схеми зв'язків «Я» з навколишнім світом. Головна мета цієї роботи — через створення асоціативної схеми зв'язків свого «Я» з певними країнами, континентами, іншими культурами показати учням, що світ і різні спільноти у ньому, де б вони не жили, взаємопов'язані, що сучасне оточення кожного з нас — наші погляди, цінності, матеріальний світ — створювались і створюються багатьма людьми, кожен із нас впливає не тільки на те, яким світ є сьогодні, але й на майбутнє.

Крок 3. Підсумкове обговорення

Проведіть підсумкове обговорення. Можна запропонувати на вибір одне із підсумкових запитань 1-4 (с. 11 підручника). Запитання 2 і 3 спрацюють лише у сильному класі, в якому діти мають достатньо розвинену ерудицію та навички читання.

Домашнє завдання

Запропонуйте на вибір одне із завдань: створення паспорта особистості (підсумкове завдання 6 на с. 12 підручника), або письмова відповідь на підсумкове запитання 3 (с. 11 підручника). На наступному уроці з метою здійснення формувального оцінювання з'ясуйте для себе, яке завдання виконала більшість учнів. Якісне виконання завдання 6 може оцінюватися як вияв творчості та ініціативності, а от відповідь на запитання 3 — як вміння висловлюватися усно і письмово, а також як прояв критичного та системного мислення.

Критерієм оцінки можуть служити повнота та послідовність відповіді, наведення прикладів. Фронтальне обговорення домашнього завдання не пропонується.

Урок 3

Що таке рівність і чому вона важлива. Як рівність і гідність сприяють розвитку справедливого суспільства.

► Що таке рівність і чому вона важлива?

Обґрунтування та особливості уроку

Цей урок є наступним після розгляду теми про власну ідентичність учнів та усвідомлення ними процесів її формування.

Освітнє завдання уроку — пояснити поняття «гідність» та «рівність» як природні потреби та цінності людини, базові принципи прав людини.

Матеріали уроку дозволять пояснити, як може почувати себе представник меншості в контексті рівного / нерівного ставлення; описати можливості реалізації власних прав; сформулювати розуміння важливості забезпечення рівності та поваги до людської гідності усіх учасників освітнього процесу; обговорити чинники, які впливають на забезпечення принципу рівності.

На уроці важливо створити дружню доброзичливу атмосферу, де учні почувалися б комфортно, бо деяким із них може бути важко висловити свій погляд або відкрити свої почуття, як того вимагають окремі завдання.

Цей урок дозволить продемонструвати учням, що демократичні цінності, принципи рівності та людяності передусім важливі у людських взаєминах, дозволяють зберігати кожній людині свою самобутність та неповторність. Водночас основоположні цінності прав людини мають гарантуватися й забезпечуватися державою.

Пропонований зміст	<p>Що таке рівність і чому вона важлива.</p> <p>Що таке «людська гідність»</p> <p>Що таке рівність і як вона досягається в суспільстві</p> <p>Чому рівність і гідність є неодмінною рисою справедливого суспільства</p>
--------------------	--

Очікувані результати навчання	<ul style="list-style-type: none"> ● розрізняє та ідентифікує локальні, регіональні, національно-культурні спільноти, співвідносить себе з ними; ● детально описує та характеризує в цілому себе та інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо); ● описує соціокультурні практики різних спільнот, до яких належить, порівнює їх з іншими (вподобання у їжі, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо); ● обґрунтовує унікальність та неповторність кожної людини.
Пропоновані види навчальної діяльності	<p>Моделювання за допомогою вчителя ситуації, спрямованої на отримання досвіду перебування у меншості / більшості.</p> <p>Наведення за допомогою наданого вчителем матеріалу прикладів рівного і нерівного ставлення до людини, яка перебуває у меншості.</p>
Змістова лінія, що реалізується у ході вивчення теми	Людина і суспільство. Людина і світ уявлень та ідей.

ХІД УРОКУ

Крок 1. Актуалізація вивченого матеріалу

Нагадайте учням, що на попередньому уроці вони визначали риси своєї ідентичності, індивідуальності й співставляли їх із ознаками інших, намагалися визначити взаємовпливи людини та суспільства. Щоб актуалізувати тему та підвищити активність учнів, «включити» їх в урок, попросіть їх по-черзі ланцюжком назвати ознаку / рису однокласника(ці), що сидить поруч (якщо діти сидять парами, або сусіда(ки) ліворуч, якщо діти сидять по колу), що найбільше сподобалась / запам'яталась із минулого уроку.

Крок 2. Вправа «Світ — як село у 100 мешканців»

Під час цього етапу уроку учням важливо усвідомити, як може почувати себе представник меншості й чому важливо дбати, щоб різноманіття ґрунтувалося на повазі до меншин.

Запропонуйте учням виконати завдання 1–2 до інфографіки 1 (с. 12-13 підручника). Після самостійної роботи учнів організуйте обговорення відповідей. Акцентуйте увагу на відчуттях та ставленнях учнів до перебування в більшості та меншості.

Підсумуйте, що попри індивідуальні особливості усі ми маємо спільні цінності, які нас об'єднують. Ці цінності називають загальнолюдськими.

Поясніть, що найважливішими серед таких загальнолюдських цінностей є людська гідність та рівність, про які будемо говорити сьогодні на уроці.

Крок 3. Людська гідність

1. Запропонуйте учням подумати про те, що для них означає слово «гідність», пригадати, де раніше вони зустрічалися з цим поняттям. Попросіть їх прочитати Джерела 2, 3, 4 та спробувати пояснити значення цього поняття (завдання 3, с. 14 підручника).

2. Запропонуйте виконати завдання 4 із хмарою слів (с. 15 підручника). Попросіть учнів методом взаємооцінювання обговорити запропоновані речення.

Підсумуйте, що словами буває дуже важко пояснити що таке «людська гідність», але вона є у кожної людини, саме завдяки їй людина відчуває себе повноцінним, рівноправним членом спільноти, що ми дуже болісно реагуємо, коли нашу людську гідність принижують, і що тому дуже важливо ставитись із повагою до кожної людини і вимагати поваги до своєї гідності, створювати рівні умови для реалізації її прав.

Завдання 5–6 (с. 15 підручника) можна запропонувати як домашнє завдання чи, за наявності додаткового навчального часу, провести цю вправу у класі.

3. Проведіть мінілекцію за матеріалами на с. 15-16 підручника. Запропонуйте виконати завдання 8.

Крок 4. Що таке «рівність». Чому важливо і як забезпечити рівне ставлення до меншості

Запропонуйте учням розглянути світлини 1-3 на с. 17-18 підручника й визначити, на яких із них представлено рівне, а на яких — нерівне ставлення до окремих категорій людей (завдання 10, с. 18).

Запитайте, що можуть відчувати зображені на фото люди, які зазнають обмежень та нерівного ставлення до себе. Попросіть учнів подумати й озвучити, як можна вплинути на ситуацію, щоб «зрівняти» їх у правах та можливостях та хто, на їхню думку, може це робити.

Запропонуйте учням мовчки протягом 1 хв поміркувати над підсумковими запитаннями 2-3 (с. 18 підручника).

Запропонуйте учням за бажанням висловитися або попросіть підняти руку: 1) тих, хто готовий відповісти на запитання 2, 2) тих, хто готовий відповісти на запитання 3. Можна вислухати кілька відповідей, не оцінюючи їх. Подякуйте за ініціативність та відповідальність.

Крок 5. Підбиття підсумків

Підсумуйте урок. Попросіть кількох учнів висловити свою думку про урок і зокрема про питання, які на ньому було розглянуто.

Запропонуйте методом «світлофор» провести самооцінювання результатів роботи на уроці.

Домашнє завдання

Завдання 4 на с. 18 підручника.